

ОЛЕКСАНДР МАКСИМОВИЧ ЗАЙЧЕНКО **(до 80-річчя від дня народження)**

20 квітня 2017 року виповнилось 80 років провідному в Україні фахівцю в галузі мікотоксикології, визнаному біохіміку та мікологу, доктору біологічних наук, професору, лауреату премії ім. Д.К. Заболотного НАН України (2010 р.) Олександром Максимовичем Зайченком.

Олександр Максимович народився 20 квітня 1937 року в м. Сміла Черкаської області у родині робітника. Навчався у смілянській середній школі № 2. Після закінчення школи 1956 року молодий хлопець вступає до Київського державного університету ім. Т.Г. Шевченка на біологічний факультет, де не лише захоплено вивчає біологічні дисципліни і відвідує хімічний біогурток, а й бере активну участь у житті студентської спільноти, зокрема, у спортивних змаганнях з шахів, художній самодіяльності, студентських трудових загонах на цілинних землях Казахстану.

Після здобуття повної вищої освіти за спеціальністю «фізіологія людини та тварин (біохімія)» та отримання кваліфікації «біолог-біохімік, вчитель біології та хімії середньої школи» перед випускником постало питання вибору життєвого шляху, і він вирішує стати науковцем.

1961 року Олександра Максимовича прийнято на посаду інженера відділу біохімії Інституту мікробіології і вірусології ім. акад. Д.К. Заболотного АН УРСР, який очолювала доктор біологічних наук, професор Олена Яківна Рашба, яка стала першим вчителем і наставником юнака, а згодом науковим керівником його кандидатської дисертації. До аспірантури Зайченко О.М. вступив 1 січня 1963 року. Про О.Я. Рашбу Олександр Максимович завжди згадує з великою теплотою та пошаною, а роки навчання в аспірантурі перетворили молодого вченого на захопленого науковця.

1967 року Зайченко О.М. успішно захистив кандидатську дисертацію за темою: «Исследование окисления алканов некоторыми микромицетами» та отримав науковий ступінь кандидата біологічних наук. Працюючи над дисертацією у відділі біохімії мікроорганізмів, Олександр Максимович

тісно співпрацював зі співробітниками відділу фізіології грибів, зокрема, зі старшим науковим співробітником Елеонорою Захарівною Коваль. Саме тут відбулось його перше знайомство з царством грибів, їх морфологічними, фізіологічними особливостями та біологічно активними метаболітами.

З 29 квітня 1967 року О.М. Зайченка зараховано на посаду старшого наукового співробітника відділу фізіології грибів, який очолювала член-кореспондент АН УРСР Віра Йосипівна Білай. З цього часу весь подальший науковий шлях Олександра Максимовича буде нерозривно пов'язаний з мікологією та вивченням фізіолого-біохімічних основ біосинтезу мікотоксинів і встановленням механізмів їх дії зокрема. 1972 року О.М. Зайченку присвоєно звання старшого наукового співробітника за спеціальністю «біологічна хімія».

О.М. Зайченко бере активну участь у співробітництві Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного АН УРСР з Інститутом мікробіології Чеської академії наук та Інститутом експериментальної фітопатології Словацької академії наук. Перебуваючи на стажуванні у цих установах, він встановив хімічну структуру ряду дендродохінів, їх ідентичність з макроциклічними трихотеценовими мікотоксинами, зокрема, верукаринами і рорідинами; розробив методи виділення аналітично чистих форм цих речовин. Ним було досліджено шляхи біосинтезу дендродохінів, функціонування основних шляхів вуглецевого обміну грибів-продуцентів з різним рівнем продуктивності. Встановлено, що ці речовини не є типовими вторинними метаболітами, оскільки їх інтенсивний синтез спостерігається у ростову фазу гриба. Було одержано нові дані щодо ролі дендродохінів у життєдіяльності грибів, яка полягає в їх здатності пригнічувати активність ферментів ЦТК, індукувати процеси трансформації, змінювати їх ріст та метаболізм. Встановлено деякі аспекти ураження живих організмів трихотеценами - пригнічення процесів транскрипції у клітинах еукаріот шляхом інгібування активності ДНК-залежної РНК-полімерази.

Плідна та наполеглива праця, бажання досягти найкращого результату, які притаманні О.М. Зайченку, дозволили отримати наукові результати, що не мали аналогів у світовій літературі. Ці дані стали основою докторської дисертації О.М. Зайченка «Біосинтез дендродохінов мікроскопічними грибами», яку він успішно захистив у квітні 1990 року за двома спеціальностями: «мікробіологія» і «мікологія».

1995 року О.М. Зайченка призначено керівником лабораторії вторинних метаболітів мікроміцетів. Протягом 17 років співробітники лабораторії проводили дослідження щодо пошуку шляхів практичного використання мікотоксинів, зокрема, вивчали антибіотичні, фітотоксичні, гербіцидні та інші властивості цих сполук. О.М. Зайченком із співавторами вперше показано принципову можливість використання мікотоксинів як селективних маркерів при виведенні стійких сортів рослин. Продовжувались дослідження макроциклічних трихотеценів, що продукують гриби родів *Stachybotrys*, *Myrothecium*, *Dendrodochium*. 1999 року Олександр Максимовичу присуджено звання професора за спеціальністю «мікробіологія». Під керівництвом О.М. Зайченка успішно захищено 11 дисертацій на здобуття наукового ступеня кандидата біологічних наук науковцями не лише ІМБ НАН України, а й інших установ.

О.М. Зайченком і колегами розроблено мікробіологічний метод індикації мікотоксинів в зерні та продуктах його переробки, який успішно впроваджено в практику ветеринарних лабораторій з метою профілактики мікотоксикозів сільськогосподарських тварин. За ініціативою Зайченка О.М. спільно з Учбово-науковим Центром Держстандарту України створено програму підготовки кадрів з мікотоксикології для випробувальних лабораторій системи Держстандарту України і Міністерства охорони здоров'я України, яка успішно працювала протягом багатьох років.

О.М. Зайченко є автором понад 200 наукових праць, у тому числі монографії у співавторстві з кандидатами біологічних наук О.В. Андрієнко і К.С. Циганенко «Макроциклические трихотеценовые микотоксины», яку 2010 року відзначено Премією НАН України ім. Д.К. Заболотного.

Ювіляр завжди успішно поєднує наукову та громадську діяльність. Олександр Максимович протягом тривалого часу був головою профспілкового комітету Інституту, членом Товариства мікробіологів України ім. С.М. Виноградського, Українського ботанічного товариства, редколегій «Мікробіологічного журналу» та «Современные проблемы токсикологии», проблемної комісії «Токсикологія», спеціалізованої Вченої Ради із захисту дисертацій при Інституті ботаніки ім. М.Г. Холодного НАН України, Вченої Ради Інституту мікробіології і вірусології ім. Д.К. Заболотного НАН України, очолював експертну раду ІМВ НАН України, був експертом Національного агентства з акредитації України.

Олександр Максимович Зайченко є висококваліфікованим та досвідченим вченим, його відрізняє професіоналізм, працездатність, принциповість і відданість науці. Наукова спільнота, колеги та учні щиро вітають Олександра Максимовича з ювілеєм і від усього серця зичать доброго здоров'я та наснаги на довгі роки.

*Колектив Інституту мікробіології і вірусології
ім. Д.К.Заболотного НАН України
Товариство мікробіологів України ім. С.М. Виноградського
Відділ фізіології та систематики мікроміцетів
Інституту мікробіології і вірусології
ім. Д.К. Заболотного НАН України
Редколегія і редакція «Мікробіологічного журналу»*